

בדין ת"ח לענין מסיים

א. בגמרא ב"ב (ח.) אר"י הכל לאגלי גפא אפילו מיתמי, אבל רבנן ל"צ נטירותא. הכל לכריא פתיא אפילו מרבנן. ולא אמרן אלא דלא נפקי באוכלוזא, אבל נפקי באוכלוזא, רבנן לאו בני מיפק באוכלוזא נינהו, ע"כ. עוד מבואר שם דרבנן פטורים ממסיים כגון כסף גולגולתא, ארנונא וכל כיוצא בזה.

מסוגיא זו יוצא שכל דבר שהוא צורך חיוק שמירת העיר מבחינה בטחונית רבנן פטורים הימנו כי „רבנן ל"צ נטירותא". משא"כ שאר צרכי העיר שגם הם נהנים מהם, גם רבנן חייבים בו. אולם מכל מקום גם באלה הצרכים אין חל עליהם חיוב, אלא כשהשתתפות הצבור היא בממון, משא"כ אם החיוב הוא שכל אחד יוצא בעצמו לעשות במלאכה, בזה הם פטורים, כי „רבנן לאו בני מיפק באוכלוזא נינהו”. וטעמו של דבר מבואר ברבינו גרשום שהוא מפני כבוד התורה, וכן פטורים הם ממסי המלכות. ויש צורך להגדיר מי הוא הנקרא „תלמיד חכם” לענין פטור מהנ"ל.

ונראה בגדר ת"ח בניהון שלנו שאין זה תלוי בכמות ידיעותיו, אלא כל שתורתו אומנותו, דהיינו שעוסק בתורה כל היום, ואפילו אם יש לו התעסקות כדי להתקיים הימנה, כיון שתורתו קבע וכל רגע מוכן לחזור ללימודו, ה"ז תורתו אומנותו. וכמש"כ התוס' ברכות (י"ב: ד"ה שכבר) : וי"מ דשאני תורה שאינו מייאש דעתו ללמוד דכתיב והגית בו יומם ולילה, והוי כמו יושב כל היום בלי הפסק, ע"כ. ומ"מ עדיין יש מקום ספק, מהו פטור דת"ח לענין מסיים, אם הוא מפני שכיון שאינם עוסקים בשום דבר רק לקיים עצמם, ממילא אין להם כסף, ולכן פטורם. או שעסקם בתורה פוטרם מעול מלכות, ואפילו אם הם עשירים. והנראה פשוט שהפטור הוא מצד עסקם בתורה. עי' בתוס' שם (ד"ה לא שליט) : לפי שהיו עוסקים בבנין בהמ"ק. ומזה שמענו שהפטור הוא משום שהם עוסקים במלאכת שמים.

ועפ"י נראה שגם רבנים וראשי ישיבות, אעפ"י שיש להם משכורת קבועה, מ"מ פטורים הם ממסי המלכות, שהם בגדר תורתן אומנותם, ומה שמקבלים משכורת אינו טעם לחייבם במסיים. ועי' מש"כ בזה הרב כ. פ. טכורש שליט"א, ומה שהשיג עליו הרב ש. ישראלי שליט"א (התוה"מ ה—ד).

וכן יוצא מבואר מדברי הרנב"ר שכ' : וכ' הר"י אבן מיג"ש בשם רבו הריא"ף ז"ל שלא נאמרו דברים הללו אלא בת"ח שתורתו אומנותו, כלומר שתורתו קבע ועסקו ארעי, אבל לא במי שעסקו קבע ואין תורתו קבע, ע"כ. נראה מדבריו בפירוש שהעיקר אינו תלוי ברוב ידיעותיו אלא בעיקר בצורת התעסקותו בחורה. אכן במה שפטרו ת"ח מצד דרבנן לאו בני מיפק באוכלוזא נינהו, עדיין איכא לספוקי, דאפילו אם עסקו קבע, כיון שלמד הרבה וגברא רבה נקרא, הרי שייך בזה

משום כבוד התורה שלא יתבזה בפני ע"ה. ועוד יש מקום ספק אם זה שנפטרים מלצאת באוכלוזה פוטרם גם מלשכור פועלים במקומם, או שהוא רק פטור מיציאתם הם בעצמם ומ"מ ישכרו פועלים במקומם. ונתבאר זה בנמוקי" שכתב דכיון דרבנן פטורים מלצאת בעצמם, גם אחרים במקומם אינם שוכרים. וכוונתו נראית שכיון שבמקום זה מטילים החיוב על בני הצבור ויצאו בעצמם, וכיון שחובה זו אין להטיל על ת"ח, ממילא אין עליהם גם שום חיוב להוציא מממונם על זה. אכן במרדכי תע"ה (ב"ב דף ה.) כתב ועל ענין שומרי העיר שמתחילה שומרים בעצמם בלילות, ואח"כ נתפשרו הקהל לתת דבר קצוב לשנה השיב רבינו מאיר אע"פ שמתחילה היו שומרים לפי הגולגולת אם דל ואם עשיר מ"מ אחרי שכבר הוסבה השמירה לד"ת דאמר בפ"ב דב"ב דמחשבינן לפי שבח ממון, בתר השתא אזלינן, ואם מתחילה שהיו העכורים מושלים ומפקידים על השומרים, שינו מדת יהודית להשוות דל ועשיר, עתה שהטילו הדבר עלינו אין לנו לשנות מדתה של תורה, דכל דבר התלוי בממון, מחשבין לפי ממון, בשלמא כשהן היו שומרים בעצמם דין הוא דהווי השמירה עצמה שהיו שומרים תחילה העשיר לא ירבה והדל לא ימעט, דהא אמרינן פ"ב דב"ב כריא פתיא (פי' חפירת בור לשתיית מים, ועל שם כלי המונח שם תמיד לעוברי דרכים לשתות קורהו פתיא), אפי' מרבנן, שהכל צריכין למים, אפי' רבנן נפקי באוכלוזה, (פי' הם עצמם ינשאו בהכרזה לחפור). רבנן לאו בני מיפק באוכלוזה נינהו, ולא מצי רבנן למימר כיון דאילו היו נפקי באוכלוזה היינו פטורין בו עתה לא ניתן כלום, או אי התחילו לצאת באוכלוזה ושוב נמלכו ושכרו שכירין לכריא דפתיא, לא מצי רבנן ויתמי לומר סוף דינא כתחילת דינא, אחרי שמתחילה כי הוי נפקי באוכלוזה היינו פטורים בה עתה בסוף דינא שהשכירו שכירים לא נסייע לכם. ודבר פשוט הוא כמו שכתבתי וכר' ע"כ. הרי לכאורה מדבריו נראה דלא כנמוקי יוסף והר"ן דפטרי לרבנן לשכור אחרים במקומן. וכן נמצא בהגהות הב"ה, וזה לשון דברי המרדכי דלא כנמוקי יוסף והר"ן דפוטר לרבנן לשכור אחרים במקומן. וכן נמצא בהגהות הב"ה, וזה לשונו: דברי המרדכי דלא כנמוקי יוסף והר"ן דפוטר לרבנן לשכור אחרים במקומם. ולענ"ד נראה דאפשר להשוות מדותיהם, דיעויין בלשון השאלה, דאיירי שם אם גם אחרים שכרו פועלים דווקא אז חל על רבנן, אבל אה"נ דאם החיוב היה על הגופים ל"צ לשלם, דאל"כ אם רבנן ישלמו הרי חזר דינא דגמ' להיות להב לחומרא. ויוצא דעיקר דינא דגמ' אינו בא להשמיענו שחכמים פטורים מלמיפק באוכלוזה, אלא דמיועד הדין לתלמידי חכמים שאסור להם לצאת לעבודה עם הצבור וצריכים לשלם במקום זה, ומאי קא אתי לאשמועינן בזה שצריכים להזהר בכבוד עצמם. אלא נראה ברור כנ"ל דיש לחלק בעיקר החיוב דאוכלוזה דאם זה על הקרקפתא דמקרי שהם בעצמם צריכים לעבוד, א"כ רבנן הרי הם פטורים, משא"כ אם החיוב חל גם על הממון גם רבנן חייבים. אלא דבתשובה זו חידש דאפילו בתחילה נפקי באוכלוזה, אם שוב חזרו בהם לשכור פועלים לא אמרינן סוף דינא כתחילת דינא, ולכן חייבים גם יתמי ורבנן לשלם. והא לך לשון הרמב"ם פי' מחל' ת"ח הלי': ת"ח אינו יוצאין "בעצמן" לעשות אם כל הקהל בבנין וחפירה של מדינה וכיוצא בהן כדי שלא יתבזו בפני עם הארץ, ואין גובין מהן לבנין החומה ותיקון השערים, ושכר השומרים, וכיוצא בהן, ולא לתשורת המלך, ואין מחייבין אותן ליתן המס בין מה שהוא קבוע על בני העיר בין מה שהוא קבוע על כל איש ואיש שנא' גם כי

יתנו וכו' ע"כ. לכאורה מדכללם הרמב"ם בהל' אחת, הרי דמדין ת"ח פטורים מאוכלוזא וממסים, ולא חילק בין גדר דת"ח באוכלוזא לבין גדר דת"ח במסים, וצ"ע כנ"ל דמשמע מדבריו דזה תלוי בידיעותיו, שלא יודלזל בפני ע"ה. והרמב"ם חילק את דבריו לב' דינים: א. לא יעבוד בבנין וחפירה וכו' כדי שלא יתבזו בפני ע"ה, ב. ואין גובין מהם וכו' שנא' במ כי יתנו וכו', הרי פטורים בגופם שלא יתבזו, ובממונם משום דל"צ נטירותא, אבל בודאי אין הרמב"ם קובע דת"ח אלו שתורתם אומנותם אלו שלא יתבזו, ומסברא הי' נראה לחלק דהדין שלא יתבזו בפני ע"ה זה תלוי בת"ח מצד ידיעותיו, ולגבי דין דמסים וצבא זה תלוי אם תורתו אומנותו, אבל משלא חילק הרמב"ם נראה דס"ל דהיינו הך, ע"כ נראה במסקנת הדברים דהא והא איתנהו: דאי הוא ת"ח מצד ידענותו הרי עליו נאמר שלא יתבזו בפני ע"ה, וזה מי שתורתו אומנותו הגם שאינו עומד בדרגה של ת"ח נחשב לת"ח שלא יתבזו בפני ע"ה, אלא דלגבי מסיים וכדומה דהיינו חיובים ממוניים נראה ברור מדברי הרנב"ר הנ"ל משם הר"י מיג"ש דתלוי דוקא בת"ה שתורתו קבע ואם מלאכתו קבע אינו נחשב לגבי זה ת"ח, ולפ"ז אפשר להשוות להם שי' הרמב"ם ג"כ דגם לשיטתו אם מלאכתו קבע אין לו דין דת"ח לגבי זה, אבל לגבי למיפיק באוכלוזא לכאורה נראה כנ"ל דאם נחשב לת"ח בתורה אין רשות להוציאו באוכלוזא, אלא דבכ"ז נראה דהיות ומלאכתו קבע אין חשש שיתבזו בפני ע"ה אחרי שמלאכתו קבע, ואינו נכלל לפ"ז בגדר ת"ח, א"כ לפי מסקנא זו ת"ח זה מי שתורתו אומנותו, וגם כולל זה שמקבל שכר קבוע דהיות ועוסק רק בלימוד נחשב לת"ח, ודו"ק.